

LEERKRACHTEN

BASISTRAINING

DRUK ~~MA~~
& DWARZ

rijksuniversiteit
 groningen

faculteit gedrags- en
 maatschappijwetenschappen

Noordelijk Onderwijsgilde

vakmanschap voor specialistisch & passend onderwijs

© 2022 Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen

© 2022 Noordelijk Onderwijsgilde, Sneek

Deze map is tot stand gekomen door een samenwerking tussen onderwijsspecialisten van het Noordelijk Onderwijsgilde en wetenschappers van de afdeling Orthopedagogiek van de faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen.

Auteurs: Laura Batstra, Eva Helmholt, José Laning, Dick Vogel

Vormgeving: José Laning / Petra Zijlstra / Nanske Hoekstra

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs.

I N H O U D S O P G A V E

HOOFDSTUK 1 INLEIDING

Voorwoord (4)
De achtergrond (6)

HOOFDSTUK 2 BIJEENKOMSTEN

- (13) **Bijeenkomst 1:** Randvoorwaarden
(26) opdrachten
- (32) **Bijeenkomst 2:** Preventie
(45) opdrachten
- (50) **Bijeenkomst 3:** Reageren met een plan
(67) opdrachten
- (74) **Bijeenkomst 4:** Kijken achter gedrag
(81) opdrachten
- (89) **Bijeenkomst 5:** Reflectie
(94) opdrachten
- (96) **Bijeenkomst 6:** Follow-up bijeenkomst

LITERATUUR

H O O F D S T U K 1

INLEIDING

VOORWOORD

Drukke en dwarse mensen zijn keihard nodig in onze samenleving. De hyperactieven die met van alles tegelijk bezig kunnen zijn, doen de mooiste uitvindingen en brengen ons veel op cultureel gebied. Zonder dwarse mensen konden vrouwen nog steeds niet studeren en hadden veel andere positieve veranderingen ook niet plaatsgehad. Bij Druk & Dwars willen we druk en dwars gedrag dan ook zeker niet afleren! In sommige situaties is het wel nodig om het bij te sturen, zoals bijvoorbeeld in een schoolklas.

De scholing die je gaat volgen is ontstaan vanuit een vraag uit de praktijk. Het team Druk & Dwars (www.drukendwars.nl) van de Rijksuniversiteit Groningen en de Hanzehogeschool in Groningen verzorgt al enkele jaren voorlichting en groepscursussen voor ouders die druk en dwars gedrag van hun kind ervaren. Ons onderzoek heeft laten zien dat ouders na het volgen van de cursus minder opvoedstress en minder probleemgedrag van hun kinderen rapporteren (Sluiter, 2021).

Scholen en kinderopvang gaven aan behoefte te hebben aan een scholing waarbij dezelfde gedragsprincipes als bij de oudercursus overgebracht worden.

Daarom heeft Druk & Dwars in samenwerking met respectievelijk het NOG (Noordelijk Onderwijsgilde) en de SKSG (Stichting Kinderopvang Stad Groningen) een scholing voor onderwijs en kinderopvang ontwikkeld. We verwachten dat kinderen met (als) druk en dwars (ervaren) gedrag veel baat hebben bij een consistente benadering; thuis, op school en bij de naschoolse opvang.

Dikwijls weten leerkrachten heel goed wat in theorie zou werken. Het valt echter niet altijd mee om hier in de enerverende onderwijspraktijk van alledag naar te handelen. Vooral niet in deze snel veranderende maatschappij, vol prikkels en met verminderde structuur en het streven naar perfectie.

Om nog maar niet te spreken over de eisen die gesteld worden aan zowel leerlingen als leerkrachten. Het systematisch toepassen en (blijven) volhouden van effectieve strategieën kan dan een hele opgave zijn!

En dat is precies wat je tussen de zes bijeenkomsten gaat oefenen in je dagelijkse praktijk. De kracht van de scholing ligt in het consequent, voorspelbaar en langdurig volhouden van effectief pedagogisch handelen. Je leert je eigen valkuilen kennen en krijgt veelvuldig feedback waardoor je draagkracht en hiermee ook de ontwikkelkansen van je leerlingen toenemen.

Deze scholing is in de eerste plaats gericht op het voorkómen van al te druk, dwars en ander uitdagend gedrag in de klas. Als je door het investeren in goed contact met je leerlingen en het creëren van een voorspelbare en duidelijke omgeving zoveel mogelijk probleemgedrag voorkomt, dan blijft er meer energie en ruimte over om adequaat te reageren als de situatie daar om vraagt. En dan is de kans groter dat jij als leerkracht de regie kan blijven voeren.

Naast preventie en proactief pedagogisch handelen besteden we aandacht aan effectieve interventies wanneer het drukke en dwarse gedrag zich voordoet. Tenslotte besteden we aandacht aan kijken achter bepaald hardnekkig gedrag van leerlingen. Je leert dit te begrijpen via observeren en analyseren en je aanpak hierop af te stemmen.

Omdat wij met ons aanbod optimaal willen aansluiten bij de praktijk, evalueren we al onze scholingen. Daarom is ook aan de huidige leerkrachtscholing een onderzoek gekoppeld. Meer informatie hierover vind je verderop in deze map. Op- en aanmerkingen, vragen en andere reacties op de scholing of het onderzoek zijn zeer welkom op l.batstra@rug.nl
We wensen jullie een leuke en leerzame tijd!

Laura Batstra, Eva Helmholt,
José Laning, Dick Vogel

DE ACHTERGROND

In dit deel beschrijven we eerst wie we zijn en voor wie deze scholing bedoeld is. Vervolgens gaan we in op de leerdoelen en wat we van jou als cursist verwachten. Daarna beschrijven we de opbouw van de scholing en tenslotte gaan we in op het onderzoek naar de effectiviteit van deze scholing.

1.1 Voor wie en door wie?

Voor wie?

Deze scholing en scholingsmap zijn bedoeld voor leerkrachten in het basisonderwijs die druk en dwars gedrag in de klas ervaren en handvatten zoeken om daar mee om te gaan. De scholing wordt gegeven aan groepen van 10 tot 15 leerkrachten.

Door wie?

De opleiders zijn geselecteerde specialisten zoals orthopedagogen, psychologen, onderwijskundigen en preventie- agressietrainers. De opleiders zijn zorgvuldig geselecteerd en opgeleid in de Druk & Dwars-aanpak. Zij hebben in veel gevallen zelf deze basisscholing doorlopen.

Wie zijn wij?

De inhoud van de huidige map en scholing is tot stand gekomen door een intensieve samenwerking tussen wetenschap en praktijk. Laura Batstra werkt als hoogleraar bij de Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen en is inhoudelijk expert op het gebied van opvoedingsproblemen en gedragstherapeutische leerprincipes.

Zij heeft de Druk & Dwars groeps cursus voor ouders van kinderen met als druk en dwars ervaren gedrag ontwikkeld, die aangeboden wordt in diverse gemeenten in het noorden van het land. Uit het onderzoek van Maruschka Sluiter (2021) naar de effecten van deze cursus bleek dat ouders na het volgen ervan minder opvoedstress en minder druk en dwars gedrag van hun kinderen rapporteerden.

De cursus voor leerkrachten en pedagogisch medewerkers is gebaseerd op de uitgangspunten van de oudercursus en gericht op het voorkomen en bijsturen van druk en dwars gedrag op de groep. De onderwijsspecialisten Eva Helmholt, José Laning en Dick Vogel van het Noordelijk Onderwijsgilde hebben vanuit hun expertise met scholing en begeleiding in het onderwijs samen met Laura de cursus doorontwikkeld voor het onderwijs en de naschoolse opvang.

1.2 Leerdoelen en opbrengsten

We onderscheiden kennisdoelen, vaardigheidsdoelen en attitudedoelen bij deze scholing.

Ons streven is dat jij na afloop van de scholing:

Kennisdoelen:

- kennis hebt van relevante pedagogische basisprincipes en strategieën voor:
 - het maken en onderhouden van goed contact met leerlingen en hun ouders;
 - het prijzen van gewenst gedrag;
 - het kindvriendelijk negeren en bijsturen van ongewenst gedrag;

- het formuleren en hanteren van regels en afspraken;
- het achterhalen van de functie van gedrag en het afstemmen van een aanpak daar op.

Vaardigheidsdoelen:

- beschikt over pedagogische vaardigheden in het voorkomen en positief beïnvloeden van druk en dwars gedrag;
- pedagogische interventies uit deze scholing systematisch toe kunt passen, waardoor je pedagogische draagkracht versterkt en eventuele handelingsverlegenheid afneemt;
- jouw pedagogisch handelingsrepertoire uitgebreid hebt, waardoor je beter kunt aansluiten bij de specifieke ondersteuningsbehoeften van de kinderen met druk en dwars gedrag;
- bij hardnekkig en als lastig ervaren druk en dwars gedrag, vanuit verbinding sensitief en responsief kunt blijven communiceren.

Attitudedoelen:

- beschikt over een genuanceerde visie ten aanzien van de manier waarop je tegen druk en dwars gedrag (en ADHD) aankijkt;
- meer begrip hebt voor drukke en dwarse kinderen en de positieve kanten van deze kinderen blijft zien;
- beschikt over een versterkte empathische (sensitieve responsieve) pedagogische basishouding;
- je professioneel zelfvertrouwen ten aanzien van druk en dwars gedrag versterkt is.

Opbrengsten

Bij het behalen of benaderen van deze leerdoelen kun je na afloop van de scholing de druk & dwars-principes toepassen waardoor:

- je communicatie met kinderen versterkt waardoor je een beter contact met de kinderen krijgt;
- druk en dwars gedrag van kinderen vermindert en gewenst gedrag toeneemt;
- er meer rust en orde in de groep ontstaat, met als gevolg een toename van taakgericht gedrag en een positief leerklimaat;
- het welbevinden van kinderen en daarmee jouw eigen werkplezier toeneemt;
- je gericht bent op het voorkómen van probleemgedrag door middel van het creëren van een voorspelbare en duidelijke omgeving;
- je meer pedagogische draagkracht en professioneel zelfvertrouwen en minder stress ervaart;
- je minder afhankelijk bent van (zorg)professionals buiten de klas.

1.3 Wat verwachten we van jou?

De competente leerkracht is het uitgangspunt in deze scholing waarbij je de kennis en ervaringen die je al bezit als startpunt gebruikt. Het gaat dan ook niet alleen om het aanleren van nieuwe kennis, maar vooral ook om bewustwording en het systematisch(er) toepassen van gedragsprincipes. Jij staat dag in en dag uit voor de groep, jij weet wat haalbaar, wenselijk en werkbaar is in je klas. Veel van de aangereikte informatie en vaardigheden zullen wellicht dan ook bekend zijn.

De scholing is gericht op reflectie en bewustwording en het doorontwikkelen van begeleidersvaardigheden. Hierbij is aandacht voor persoonlijke gedachten (cognities) en bijbehorende gevoelens die jouw handelen beïnvloeden. De werkvormen zijn zo gekozen dat continue reflectie op eigen handelen ontstaat.

De theorie wordt met de praktijk verbonden door te werken met persoonlijke ontwikkeldoelen en praktijkopdrachten. Druk & Dwars richt zich niet zo zeer op een aanpak op individuele leerlingen, maar sterk op een algemene groepsaanpak, die ingezet kan worden op alle kinderen, in het bijzonder de drukke en dwarse kinderen.

Tijdens de scholing

Druk & Dwars laat jou anders kijken naar - en denken over - druk en dwars gedrag waardoor je effectiever gaat handelen ten opzichte van druk en dwars gedrag. De scholing richt zich op empowerment van jou als leerkracht; jij staat centraal. Wat heb jij nodig om er voor jouw leerlingen te kunnen zijn?

Dit vraagt van jou:

- een continue reflectie op eigen handelen en belemmerende gedachten;
- het opstellen en evalueren van persoonlijke ontwikkeldoelen;
- het uitvoeren van praktijkopdrachten;
- het werken met cursuspartners en tussentijds afstemmen met deze partner.

Daarom heeft het ook alleen zin om de scholing te volgen als je voldoende tijd en ruimte hebt en krijgt om met de praktijkopdrachten aan de slag te gaan.

Deelnemers van de scholingsgroep verdelen zich tijdens de scholing in tweetallen. Als cursuspartners houd je tussen de scholingssessies in onderling contact over hoe het jullie beiden vergaat met het toepassen van de gedragsprincipes en of en hoe je een aanpak eventueel bij moet stellen. Daarnaast kun je elkaar motiveren en steunen bij het soms moeilijke volhouden van een consequente strategie.

Tijdsinvestering

De scholing bestaat uit 5 bijeenkomsten en een terugkombijeenkomst die elk 3 uren duren. Dit komt neer op $6 \times 3 \text{ uur} = 18$ contacturen. Daarnaast zullen de huiswerkopdrachten en zelfstudie gezamenlijk ongeveer nog 20 uur in beslag nemen. De totale geschatte tijdsinvestering komt daarmee uit rond 40 uur.

1.4 Uitgangspunten en opbouw

Het gaat in de scholing meer om het vaker, explicieter, consequenter en systematisch toepassen van pedagogische basisprincipes. Herhaaldelijk benadrukken we tijdens de scholing:

- goed contact tussen leerkracht en kinderen vormt de basis voor heel de rest;
- (gedrag)verandering gaat in kleine stapjes;
- een vaardigheid kun je niet voor de volle 100% beheersen en soms lukt iets niet;
- ieder kind vraagt om een andere benadering maar veel gedragsprincipes hebben een positieve invloed op de meeste kinderen;
- de kracht van een aanpak zit in consistentie, herhalen en volhouden.

Opzet bijeenkomsten

Iedere bijeenkomst verloopt via een vaste opzet.

- Terugblik: evalueren praktijkopdrachten.
- Inhoud: scholingsaanbod: de theorie en onderlinge uitwisseling ervaringen en gedachten.
- Vooruitblik: nieuwe praktijkopdrachten.

Om de scholing ook aan te passen aan individuele cursisten bepaalt iedere cursist ook eigen individuele doelen om aan te werken. Daarnaast werken we deels met keuze-opdrachten, zodat iedere cursist voor zich kan bepalen wat het meest zinvol is om aan te werken en welke vaardigheid misschien minder nodig is in de individuele context of welke vaardigheid minder oefening behoeft omdat iemand die al goed beheerst.

Naast het uitvoeren van de opdrachten leest de cursist voor iedere bijeenkomst een stukje theorie over de te bespreken vaardigheden. Daarnaast is er tussen twee bijeenkomsten in steeds systematisch evaluatiecontact met een medecursist.

De onderwerpen van de bijeenkomsten zijn als volgt:

Bijeenkomst 1

Randvoorwaarden

- **De kijk op probleemgedrag**
 - De 'Druk & Dwars-aanpak' versus het diagnose denken.
 - Pedagogische vs. biomedische visie.
- **Zelfzorg**
 - Belang van zelfzorg.
 - Belasting en belastbaarheid van de leerkracht.
 - Gevolgen van verminderde zelfzorg.
 - Het balansmodel
 - Valkuilen
 - De invloed van je eigen gedachten en gevoelens op jezelf én op de kinderen
- **Contact**
 - Met collega's
 - Met leerlingen
 - Met ouders

Bijeenkomst 2

Preventie

- **Creëren van een positief leerklimaat d.m.v. prijzen.**
 - Het belang van prijzen
 - Manieren van prijzen
- **Doe-instructies**
 - Preventief
 - Reactief
- **Regels en afspraken**
 - Regels vs. afspraken
 - Formuleren
 - Handhaven

Bijeenkomst 3

Reageren met een plan

- **Planmatig Belonen**
 - Sociaal
 - Materieel
 - Activiteit
- **Planmatig Negeren en Corrigeren**
 - Minimaliseer aandacht ongewenst gedrag.
 - De reactieprocedure
 - Het belang van logische consequenties.
- **Plan van Aanpak opstellen**
 - Middels een ABC schema
 - Functie van gedrag duidelijk

Bijeenkomst 4

Kijken achter gedrag

- **Interventieniveaus**
 - De verschillende niveaus
 - Een gezonde verhouding
- **Functionele Gedrags- Analyse**
 - Middels een SGG-schema
 - Functie van gedrag onduidelijk

Bijeenkomst 5

Reflectie

- **Intervisie**
 - Incidenten methode
- **Vooruitblik**
 - Voornemens

Zes tot tien weken na de laatste bijeenkomst volgt de zesde, follow-up, bijeenkomst met als doel:

- Het terugblikken op de scholing;
- Het evalueren van de eigen vaardigheden en voornemens;
- Ruimte voor aanvullende vragen;
- Ruimte voor de inbreng van casussen.

1.5 Onderzoek naar de leerkrachtscholing

Aan de huidige scholing is een onderzoek gekoppeld. Daarbij kijken we naar de effecten van de scholing op het welzijn en de zelfeffectiviteit van leerkrachten, en het (gepercipieerde) gedrag van leerlingen.

Daarnaast vragen we jullie feedback op de map, de scholingssessies en alles waar je verder nog iets over kwijt wilt met betrekking tot de scholing en het onderzoek. Onderzoek is belangrijk om onze scholing optimaal af te stemmen op de praktijk en om zicht te krijgen op de vraag of de inspanningen van alle partijen daadwerkelijk tot significante positieve resultaten leiden.

Door wie?

Wietske de Vries (wietske.de.vries@rug.nl) doet promotieonderzoek naar de scholing 'Druk en Dwars op de groep'. Zij wordt daarbij onder andere begeleid door Laura Batstra (RuG Gedrags- en Maatschappijwetenschappen).

